

*Дудар С. К.,**асистент кафедри теорії права та держави
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА: ПРОБЛЕМИ РОЗУМІННЯ У СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ЮРИДИЧНІЙ НАУЦІ

Анотація. У статті автор аналізує стан і розкриває особливості формування уявлень про верховенство права у сучасній вітчизняній юридичній науці.

Ключові слова: верховенство права, праворозуміння, правова система.

Постановка проблеми. Верховенство права як глобальний ідеал, цінність та принцип є чи не найпопулярнішим у сучасному світі, визнаним міжнародною спільнотою, що застосовується національними, європейськими та міжнародними судами. Верховенство права як принцип, що «визнається та діє», закріплюється в національних конституціях та законах, пов'язується із правами і свободами людини і громадянина.

Не є винятком й Україна. Формальне закріплення принципу верховенства права у низці нормативно-правових актів, кодексах та законах України мало б сформувати конституційні основи правового господарського порядку, адміністративного судочинства, кримінального провадження, державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та, зрештою, бути «вихідною точкою» у побудові правової системи сучасної європейської держави. Але події кінця 2013 – початку 2014 рр. свідчать про остаточну деградацію правової системи України, досягнення нею іншої точки – «точки бифуркації».

З огляду на особливості політичного та суспільного життя останніх років, зрозуміло, що в українському суспільстві та державі принцип верховенства права виступав як «квазіцінність», а «неписані правила» і «радянсько-азійські традиції» виявились сильнішими за декларовану відданість європейським цінностям [1, с. 10, 15]. Такий стан справ змушує звернути увагу на принцип верховенства права, оскільки подолання кризи у політичній та правовій системі України у загальнотеоретичному аспекті передбачає формування уявлень про верховенство права як фундаментальний (основоположний) принцип побудови правових систем сучасності, що «беззаперечно визнано не тільки європейськими державами, а й універсальними та регіональними міжнародними організаціями» [2, с. 44, 62].

Щодо вирішення проблеми розуміння верховенства права серед українських вчених не досягнуто загальної згоди [3, с. 30]. Але варто погодитись з С.П. Головатим у тому, що серед причин щодо неоднозначності і суперечливості розуміння принципу верховенства права існує щонайменше два підходи: 1) сприймати і тлумачити його в рамках юридичного позитивізму та радянського нормативізму; 2) дотримуватись розуміння, сформованого в рамках традиції західного ліберального юридичного вчення [4]. Однак можна виокремити ще один підхід до розу-

міння верховенства права у вітчизняній юридичній науці, прихильниками якого є більшість вчених, які вважають, що розвиток доктринальних уявлень про зміст принципу верховенства права необхідно розглядати у тісному взаємозв'язку з особливостями розвитку національних правових систем, а також з урахуванням євроінтеграційних та глобалізаційних аспектів розуміння концепції та принципу верховенства права. Саме у такий спосіб і формується сучасне розуміння принципу верховенства права у європейській юридичній думці. Така множина підходів свідчить про невизначеність природи принципу верховенства права на доктринальному рівні та необхідність пошуку підходів до з'ясування його змісту у конкретному науковому контексті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питаннями вивчення та дослідження верховенства права, визначення змісту принципу верховенства права займались не лише теоретики і філософи права, а й представники галузевих наук, безумовно, з урахуванням специфіки предмету їх галузі. Так, питання загальнотеоретичного змісту принципу верховенства права досліджували вчені: С.В. Бобровник, С.П. Головатий, А.П. Засець, М.І. Козюбра, Б.В. Малишев, О.В. Петришин, П.М. Рабінович, О.Ф. Скакун та інші. Зміст принципу верховенства права у контексті доктрини конституціоналізму розглядав С.В. Шевчук, а фахівці з адміністративного права В.Б. Авер'янов, І.А. Грицяк, А.А. Пухтецька визначили його як один із основних європейських принципів права, на базі якого має бути реформована доктрина адміністративного права та відповідна галузь права України.

У сучасній літературі характеристику концепцій та аналіз підходів до розуміння принципу верховенства права зазвичай розпочинають із виявлення у роботах мислителів різних часів (від грецьких філософів до мислителів ХІХ ст.) ідей, співзвучних тій, яку наприкінці ХІХ століття розвинув Альберт Вен Дайсі. Завдяки А. Дайсі вислів «the rule of law» набув якостей доктрини і принципу права, а під впливом доробку цього вченого відбувався подальший розвиток уявлень про принцип верховенства права. Серед відомих теоретиків права, які розвинули різноманітні концепції верховенства права, варто згадати Фрідріха Гаєка, Джозефа Раза, Лона Фуллера, Роналда Дворкіна та ін.

Водночас на формування уявлень про принцип верховенства права у вітчизняних вчених суттєво вплинула радянська традиція розуміння принципів права взагалі, визначення їх ролі у науці та практиці. Більшість з них погоджуються з тим, що особливістю радянської юридичної науки та практики є сприйняття принципів права не як керівних вимог, а лише як декларацій. Слід зазначити, що й у сучасній вітчизняній доктрині права зазначається декларативність принципів права [5, с. 51].

У радянській доктрині права, за висновками Н.М. Оніщенко та О.В. Зайчука, принципи права «переважно розглядалися як такі, що мають певну ідейну спрямованість». Як правило, загально-соціальні принципи права, які у подальшому мали стати юридичними, висувалися і обґрунтовувалися державою. Це були принципи, у першу чергу, вигідні для держави [6, с. 42], принципи, які підносили державу над людиною, над суспільством. У такому світлі є зрозумілою позиція Л.С. Явича [7], який вперше у радянській теорії права звернув увагу на проблему панування права. Вчений досліджував це питання через призму праворозуміння, розглядаючи право як специфічний соціальний феномен, який підкоряє державу суспільству. За такого підходу визнавалось, що регулюючий вплив можуть здійснювати не лише норми, встановлені державою, а й правові принципи-ідеї, які не мали закріплення у законі. Однак, незважаючи на прогресивність такого підходу для того часу, практика радянського періоду рухалась в іншому напрямку. Тому можна припустити, що з усього розмаїття загально-соціальних принципів права домінуючого значення набували політичні ідеали і лише вони через закріплення у нормативно-правових актах перетворювались на принципи радянського права. Яскравим прикладом, що демонструє домінування такої доктринальної позиції серед радянських вчених є позиція А. Черданцева, відповідно до якої, головні ідеї, які не сформульовані у вигляді окремої норми, не повинні розглядатись як принципи права. Отже, принципами права визначались лише закріплені у законі ідеї, які, у зв'язку з цим, набували значення «правомірних вимог, що володіють вищою імперативністю і загальною значущістю».

Ще однією особливістю радянської доктрини, яка мала суттєвий вплив на вітчизняну юридичну науку у питанні розуміння принципу верховенства права, можна вважати критичне, а точніше негативне ставлення до різноманітних концепцій верховенства права, представлених як західними (XIX–XX ст.), так і дореволюційними вченими (XIX ст.). Як наслідок, вітчизняні вчені, з одного боку, виявились відірваними від величезного масиву концепцій, що панували у західній юридичній думці, а з іншого – тривалий час не сприймали «буржуазні» концепції. Останнім часом у вітчизняній юридичній науці зміст принципу верховенства права все частіше намагаються визначити через його зв'язок з концепціями природного права [8] та прав людини [9, с. 30].

Але ряд вчених, розвиваючи підхід Л.С. Явича, визначає зміст принципу верховенства права через призму його дії у державі та суспільстві, тобто як принцип діяльності органів державної влади, посадових осіб, звичайних громадян. Так, В.Б. Авер'янов пропонував розуміти верховенство права як принцип функціонування держави, а зміст даного принципу автор розкривав через призму поняття «дія права». Основними рисами і, відповідно, змістом верховенства права як принципу права у його дії (реалізації), на думку В.Б. Авер'янова, є не лише «зв'язаність держави потребами реалізації та захисту основних прав і свобод людини», а й обов'язок забезпечити «пріоритет прав людини перед будь-якими цінностями демократії, соціальної та правової держави» [10, с. 72, 73], тобто обов'язок забезпечити визнання прав і свобод людини як вищої цінності. Вчений наголошував, що єдиний можливий

шлях реального запровадження принципу верховенства права у сфері виконавчої влади – заміна у адміністративному праві старої радянської ідеології державної влади на людиноцентристську, ідеологію служіння держави інтересам людини.

Однак вважаємо, що проблему розуміння верховенства права, визначення його змісту можливо розв'язати у контексті праворозуміння. А тому метою даної статті є окреслення основних напрямків, за якими формуватиметься уявлення про верховенство права у сучасній вітчизняній юридичній науці.

Слід звернути увагу на важливість доктринального поняття «принцип права» та класифікації принципів права у досягненні поставленої мети. Принципи права, за визначенням О.Ф. Скакун, «це об'єктивно властиві праву основи, незаперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які застосовуються до учасників суспільних відносин з метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і громадських інтересів» [11, с. 221]. Принципи права не закріплюються у формальних джерелах права та поділяються на: загальносоціальні та спеціально-юридичні.

Важливим у визначенні принципу права, наголошує О.Ф. Скакун, є ознака, за якою слід розрізняти «принципи права» і «норми-принципи». Фіксація «принципу права» у формальних джерелах права перетворює його на «норму-принцип», тобто «правило» (термін «правило» використовується у значенні, яке йому надають представники сучасних теорій права (Р. Дворкін та Л. Фуллер) для критики позитивного права та механізму його дії, визначеного за принципом «правило-правило»). Інакше кажучи, «принцип-цінність» через фіксацію, наприклад, у нормативно-правовому акті набуватиме деяких властивостей норми права, деяких рис, що характеризують норми позитивного права (загальна, обов'язкова, формально-визначена і т. д.). «Норма-принцип» відрізнятиметься від звичайної норми вищим ступенем абстрагування свого змісту. Отже, формалізація верховенства права у законі дає можливість розглянути його зміст з позиції юридичного позитивізму, нормативізму у сучасних його інтерпретаціях.

За такого підходу праворозуміння дії будь-якої норми-принципу розглядається через призму механізму «правило-правило». Тому зміст будь-якого правила, незалежно від його природи, слід розуміти як правило, що визначає права або обов'язки суб'єктів права. Зміст принципу верховенства права має бути суто нормативним та урахувати системність права. Це означає, що усі суб'єкти права, особливо ті, що мають владні повноваження, є зобов'язаними у процесі застосування та при визначенні змісту правила, що підлягає застосуванню, враховувати зміст правила, що за своєю первинною природою є принципом права. Власне такою логікою, на наш погляд, і керувався український законодавець, який формалізував принцип верховенства права у переважній більшості кодексів та законів України.

У цій частині слід звернути увагу на те, що у механізмі «правило-правило» реалізація «правила» вимагає і такої її форми, як застосування. Адже у механізмі реалізації права застосування виступає як елемент гарантій його реалізації. Вимога до застосування як спеціальної форми реалізації права має особливе значення та зміст відносно

органів державної влади як суб'єктів права. Зміст даної вимоги має визначений матеріально-правовий і процесуально-правовий характер з огляду на мету діяльності зазначених органів (гарантувати реалізацію встановлених правил). Це означає, що правозастосовчі процедури мають бути конкретні та визначені як «правило» для можливості здійснення контролю за діяльністю зазначених органів. Слід згадати позицію В.Б. Авер'янова, який серед вимог, що впливають із змісту принципу верховенства права, вказує на необхідність впровадження чітких процедур у діяльності органів державної виконавчої влади, які, на жаль, відсутні у законодавстві України.

Закріплення у Конституції України правила, згідно з яким у нашій державі визнається та діє принцип верховенства права, означає, що на будь-якого суб'єкта права (у тому числі й саму державу) покладається: а) обов'язок визнати цей принцип як норму; б) обов'язок реалізувати даний принцип як норму. Обов'язок визнати принцип як норму може бути розкритим як із зовнішнього аспекту (як обов'язок, виконання якого забезпечується державним примусом), так із внутрішнього аспекту (як моральний обов'язок відповідального суб'єкта права). Особливо проблемним у даному контексті є дослідження обов'язку визнати принцип верховенства права як норми для такого суб'єкта права, як держава. Дослідження такого плану, хоча у дещо іншій інтерпретації, також представлені В.Б. Авер'яновим.

Відповідно, реалізація норми «дія верховенства права» означає, що у суб'єкт-суб'єктному відношенні дана норма підлягає виконанню (як обов'язок) або ж використанню (як право) усіма суб'єктами права, а також її зобов'язані застосовувати у адміністративній діяльності та судовому процесі. Зупинимось на даному питанні детальніше.

Щоб розкрити механізм реалізації норми права, слід виходити з того, що реалізація як діяльність, з точки зору філософії та теорії пізнання, є лише одним із елементів механізму самосвідомості, який обумовлюється іншим елементом – інтелектуальним (інтелектуальний елемент, або складова механізму самосвідомості, що передбачає створення раціональних, розумних понять). Інтелектуальний елемент обумовлюється оціночним (критичним) елементом, що забезпечує оцінку раціональних понять з позицій вищих трансцендентальних ідей (трансцендентальні ідеї не мають позитивної природи і не є фіксованими раціональними поняттями). У класичній філософії такою трансцендентальною ідеєю виступає ідея свободи. Ідея свободи у Канта належить до практично-розумних трансцендентальних ідей, поряд із космологічною, психологічною та теологічною. Усі вони не підлягають обґрунтуванню в рамках формальної логіки як поняття. Саме на цій підставі реалізація норми «дія верховенства права» зумовлюється розумінням суб'єкта права того, що існують норми, які за своєю природою є нормами вищого порядку (права людини та засадничі свободи), аніж ті, що встановлює держава, а також ті, гарантувати які зобов'язалась держава добровільно (соціально-економічні та інші права). Такі норми у Конституції України містяться у розділі, присвяченому правам людини.

Слід зазначити, що у англо-американській доктрині права виокремлюють два механізми реалізації права – «принцип-правило» та «правило-правило». Механізм

«принцип-правило» відрізняється від механізму «правило-правило» у правозастосовчій діяльності, зокрема на такій його стадії, як тлумачення змісту норми права. Призначення механізму «принцип-правило» у правозастосованні полягає у посиленні позицій судді при визначенні, конкретизації правила у процесі його застосування. Це означає, що слід звертатися до філософських підходів праворозуміння або ж інтегративних схем, оскільки позитивізму не вистачає. Механізм «правило-правило» є виразом позитивістського підходу, який підтримує Гарт. Право розглядається ним лише як система норм. В цій частині слід уточнити, що серед позитивістів виокремлюються позитивісти-інкорпоративісти, які обґрунтовують можливість застосування у позитивному праві механізму «принцип-правило», а відтак дещо інакше розглядають співвідношення принципів і норм права. Для них право є системою норм і принципів, у якій принципи є обов'язковими для суддів, то ж останні чинять хибно, не застосовуючи їх, коли принципи є доречними. Критику такого підходу обґрунтовує Р. Дворкін.

Але з механізмом дії «правило-правило» виникає багато проблем, на що неодноразово вказували представники сучасних теорій права Л. Фуллер та Р. Дворкін. До таких зауважень можна віднести те, що принципи права функціонують іншим, аніж норми, способом. Навіть ті принципи, які схожі на правові норми, не визначають правових наслідків, які автоматично впливають, коли задоволено передбачені умови. Якщо якийсь конкретний принцип «визнається принципом права, це означає тільки те, що цей принцип, якщо він доречний, повинні враховувати офіційні особи, розглядаючи його як міркування, що скеровують нашу увагу у тому чи іншому напрямі». Також «принципи мають один вимір, якого не мають норми, – вимір значення або важливості», що відображає їх ціннісну природу. «Коли принципи суперечать один одному, той, хто має розв'язати цей конфлікт, повинен брати до уваги відносну вагу кожного принципу. Проте наявність такого виміру складає невід'ємну частину уявлення про принцип, тому доцільно з'ясувати, наскільки важливий той чи інший принцип, яке його значення» [12, с. 130, 131]. Так, всі принципи є важливими, вони не скасовують один одного, а використовуються залежно від конкретної ситуації. Як правило, це ті ситуації, коли зміст норми неможливо встановити через механізм «правило-правило». Таким чином, зауваження філософів права зводяться до того, що слід використовувати механізм «принцип-правило», а не «правило-правило». Також вони вважають, що загалом для юридичного позитивізму зміст принципу складають формальні вимоги, які є обов'язковими у процесі реалізації та застосування норми права, що значно звужує його соціокультурну природу.

Таким чином, у поданому підході до природи принципу верховенства права зміст його обмежується формально-юридичним вимогами. Проте у контексті «принцип-правило» зміст принципу верховенства права обумовлюється не тільки його фіксованою формально-юридичною природою, а й ціннісним, соціокультурним аспектом. Це означає, що у доктрині права зміст принципів права взагалі і принципу верховенства права зокрема слід визначати на основі не лише позитивістського, а й соціологічного та філософсько-правового підходів розуміння природи права.

Саме недостатність позитивістського підходу й долається за рахунок можливостей останніх двох.

Тому доктринальне визначення природи принципу верховенства права слід доповнити з огляду на його ціннісну характеристику. Така характеристика може бути здійснена: а) з позицій соціологічного підходу, де його зміст та природа матимуть конкретний характер, оскільки визначатимуться з огляду на конкретно-соціологічний контекст; б) з позицій філософсько-правового підходу.

З позицій соціологічного підходу вияв природи та змісту принципу верховенства права у соціокультурному аспекті означає, що даний принцип слід розглядати як загально-соціальний принцип правової системи суспільства (за класифікацією О.Ф. Скакун). Природа його, звісно, буде соціальною, а зміст – завжди змінним, оскільки визначатиметься виходячи із реальних потреб та інтересів суспільства у конкретний проміжок часу. При цьому ідеал справедливості завжди матиме конкретний, історичний та динамічний соціокультурний зміст. Так, А. Поляков [13, с. 227, 236-237] вказує, що соціокультурні цінності не мають універсального значення, а їх тлумачення має враховувати конкретний соціокультурний контекст. Тож, хоча принцип верховенства права і матиме самостійне значення, але лише у межах певного контексту.

Слід пам'ятати, що «існують соціально-культурні контексти, яким верховенство права підходить погано, його переваги слід порівнювати з іншими ідеалами і благами, а іноді воно має поступатися місцем іншим важливим суспільним цінностям» [14, с. 13]. Тому такий підхід до визначення природи та змісту принципу верховенства права матиме ефективність лише серед тих народів, у культурній традиції яких право є цінністю, ідеєю суспільного прогресу. В іншому випадку, можна вести мову лише про часткове визнання принципу верховенства права, а саме тих його вимог, які відображають формальний, а не органічний аспект, наприклад, визнання принципу законності.

З позицій філософсько-правового підходу до розуміння природи права зміст принципу верховенства як цінності буде визначатись у контексті інших ціннісних складових природного права. Такий підхід обумовлюється тим, що саме філософія права досліджує принципи права з позицій правового ідеалу, що є сукупністю цінностей (справедливість, рівність, свобода, людська гідність, права людини тощо). В рамках сучасної філософії права розуміння природи принципу та його змісту значною мірою здійснюється з позицій аксіологічного, антропологічного, комунікативного підходів. Сучасні (некласичні) філософські підходи праворозуміння, інтегративна юриспруденція допускають поліваріантність розуміння принципу верховенства права – від раціональних до ірраціональних. Тому філософсько-правова природа його буде плюралістичною, а це не вирішує проблеми визначеності його змісту.

Тенденцію до плюралізму некласичних підходів можна поставити під сумнів з позицій неокласичних підходів сучасної науки, які, відповідно, повертаються до класичної наукової традиції. Класичний тип наукового розуміння природи права у філософії права передбачає розгляд його з позицій гносеології. Так, представники Марбургської школи філософії права розглядають науковий (критичний) метод Канта як метод пізнання і критичної оцінки існуючих понять (форм фіксації цінностей) з позицій на-

лежного розуміння природи права. Норма інтерпретується як «правило» належного (деонтологічного) ряду пізнання. Такий підхід (у методологічному плані) дає можливість узгодити різні підходи до розуміння права через визначення меж, у яких може здійснюватись пізнання тим чи іншим науковим способом. При цьому сама можливість плюралізму підходів у дослідженні природи права і принципу верховенства права не заперечується.

З позицій гносеологічного підходу у праві зміст принципу верховенства права слід розуміти як вимогу критичної функції, оцінки існуючого (позитивного) права з позицій ідеалу (належного). Така гносеологічна філософсько-правова вимога набуває конкретного значення через розмаїття інтерпретацій поняття цінності у соціокультурному просторі (соціологічний аспект), а також через дію механізму реалізації, у тому числі і застосування «правила», у практичній юридичній площині (формально-юридичний аспект).

У прикладному значенні здійснення критичної функції вказує на необхідність взаємодії між законодавцем та судом, оскільки принцип верховенства права, якщо його застосовувати у практичній діяльності, зумовлює посилення впливу судової гілки влади на законодавчу. Йдеться про необхідність урахування в законотворчій діяльності практики застосування законодавства, результату тлумачення законів, що мають вади. З іншого боку, аби суд, керуючись принципом верховенства права, міг вдосконалити законодавство через конкретизацію змісту його норм, необхідно розробити методіку такої діяльності (як системи правил, процедури «належної» судової діяльності). Важливою у взаємодії законодавця та суду є комунікація з метою єдиного розуміння цінностей та їх соціокультурного змісту у конкретний проміжок часу.

Дія вимоги критичної функції у філософсько-правовому аспекті передбачає існування а ргіогі системи права, де правові цінності визначаються у вигляді чистих понять фундаментального плану безвідносно до національних контекстів. У такому випадку основою взаємодії законодавця та суду має виступати раціональна система понять та категорій фундаментального плану.

Висновки. Таким чином, окреслені проблеми розуміння верховенства права вказують на необхідність ґрунтовної доктринальної розробки природи та змісту принципу верховенства права з позицій філософії права, соціології права, юридичного позитивізму, класичних і некласичних типів праворозуміння. Від цього залежить його ефективність у практичному використанні.

Література:

1. Козюбра М.І. Права людини і верховенство права / М.І. Коюбра // Право України. – 2010. – № 2. – С. 24–35.
2. Пухтецька А.А. Європейський адміністративний простір і принцип верховенства права : монографія / Відп. ред. В.Б. Авер'янов. – К. : Видавництво «Юридична думка», 2010. – 140 с.
3. Козюбра М.І. Верховенство права і Україна / М.І. Козюбра // Право України. – 2012. – № 1–2. – С. 30–63.
4. Головатий С. Верховенство права, або ж Правовладдя: вкотре про доктринальні манівці вітчизняної науки / С. Головатий // Право України. – 2010. – № 4. – С. 206.
5. Луць Л.А. Європейські міждержавні правові системи та проблеми інтеграції з ними правової системи України (теоретичний аспект) : монографія. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. – 304 с.

6. Принцип верховенства права: проблеми теорії та практики: Монографія / У двох книгах/ Книга перша: Верховенство права як принцип правової системи: проблеми теорії / Відп. ред. Н.М. Оніщенко. – К. : Видавництво «Юридична думка», 2008. – 344с.
7. Явич Л.С. Господство права (к концепции правового государства в СССР) / Л.С. Явич // Правоведение. – 1990. – № 5. – С. 11–13.
8. Шевчук С.В. Формальна та органічна характеристика принципу верховенства права: до нових методів тлумачення конституції / С.В. Шевчук // Українське право. – 1998. – № 2. – С. 56–68.
9. Погребняк С. Принцип верховенства права: деякі теоретичні проблеми / С. Погребняк // Вісник Академії правових науки України. – 2006. – № 1.
10. Авер'янов В. Принцип верховенства права у сфері виконавчої влади: питання теорії та практики реалізації / В. Авер'янов // Право України. – 2010. – № 3. – С. 72–78.
11. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. / Пер. з рос. – Харків : Консум, 2008. – 656 с.
12. Дворкін Р.М.. Модель правових норм. // Філософія права / За ред. Джоела Фейнберга, Джулса Коулмена ; Пер. з англійської П. Тарашук. – К. : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2007. – С. 121–146 (1256 с.).
13. Поляков А.В. Общая теория права. Курс лекций. – СПб. : Издательство «Юридический центр пресс», 2001. – 642 с.
14. Браян Таманага. Верховенство права: історія, політика, теорія / Перекл. з англ. А. Іщенко. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 208 с.

Дудар С. К. Верховенство права: проблемы понимания в современной отечественной юридической науке

Аннотация. В статье автор анализирует состояние и раскрывает особенности формирования представлений о верховенстве права в современной юридической науке Украины.

Ключевые слова: верховенство права, правопонимание, правовая система.

Dudar S. The rule of law: problems of perception in present national jurisprudence

Summary. The author of the article analyses the situation and shows the specifications of the rule of law concepts creation in present national jurisprudence.

Key words: the rule of law, law understanding, legal system.